

XÂY DỰNG ĐỜI SỐNG VĂN HOÁ LÀNG CÔNG GIÁO

THS. NGUYỄN THỊ QUẾ HƯƠNG

Xây dựng đời sống văn hóa tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc là một chủ trương nhất quán, lâu dài của Đảng và Nhà nước ta, đó còn được coi là nhiệm vụ quan trọng trong sự nghiệp phát triển văn hóa thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội. Trong suốt một chặng đường dài, việc xây dựng đời sống văn hóa theo định hướng xã hội chủ nghĩa ngày càng được mở rộng và phát triển. Điều đó, càng khẳng định nhiệm vụ, vai trò của văn hóa trong sự nghiệp xây dựng đất nước giàu mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh.

Nói đến đời sống văn hóa cơ sở là nói đến đời sống văn hóa làng, bởi làng hiện nay là nơi cư trú của các gia đình nông dân, là nơi chứa đựng những giá trị văn hóa của cộng đồng để tạo ra văn hóa làng. Trên tinh thần Nghị quyết Trung ương 5 khóa VIII, Đảng chọn làng là địa bàn cơ sở để tiến hành công tác xây dựng đời sống văn hóa ở khu vực nông thôn đã được khẳng định. Và Làng Văn hóa là mô hình tổ chức, quản lý các hoạt động văn hóa - xã hội ở nông thôn phù hợp với giai đoạn chuyển biến sâu sắc trong thời kỳ quá độ. Muốn xây dựng làng văn hóa thì cần phải dựa trên nguyện vọng của người dân trong làng, nền tảng của văn hóa làng đã có, từ đó điều chỉnh, bổ sung cho thích hợp với chủ trương, đường lối của Đảng và Nhà nước. Vì vậy, văn hóa làng và làng văn hóa có mối quan hệ hữu cơ, bổ sung cho nhau, cái mới, cái bên ngoài, bổ sung, hỗ trợ cho cái đã có, cái bên trong để hướng tới sự hoàn mỹ trong cuộc sống của người dân.

Mục đích của việc xây dựng Làng Văn hóa là phát huy tính chủ động, sáng tạo của quần chúng trong quá trình tổ chức sinh hoạt văn hóa - xã hội, đưa các hoạt động văn hóa thiết

thực hơn, gắn gũi với đời sống sinh hoạt của người dân trong làng. Bên cạnh đó, còn là sự hướng dẫn thực hiện các chính sách, nghị quyết của Đảng và Nhà nước về phát triển nông thôn mới, để mọi chính sách đều đi vào đời sống của người dân một cách thuận tiện, từ đó, mỗi người dân, gia đình, dòng họ, có điều kiện nâng cao đời sống kinh tế, văn hóa và bảo vệ thuần phong mỹ tục của làng xã nói chung và làng Công giáo nói riêng.

Việc xây dựng đời sống văn hóa ở làng Công giáo cũng như ở các làng xã Việt Nam nói chung, phải dựa vào chính sách của Đảng và Nhà nước và căn cứ vào Quy chế và tiêu chuẩn của Bộ Văn hóa - Thông tin đã ban hành. Qua tìm hiểu về Quy chế và tiêu chuẩn công nhận danh hiệu Làng văn hóa đã được Bộ Văn hóa - Thông tin ban hành ngày 02-1-2002 cho thấy, các làng xã muốn xây dựng thành công Làng văn hóa thì mỗi làng xã nói chung đều phải thực hiện: Xây dựng qui ước, hương ước văn hóa; xây dựng gia đình văn hóa; xây dựng cơ sở vật chất và các thiết chế hoạt động văn hóa; xây dựng đời sống kinh tế - xã hội ổn định và từng bước phát triển. Trong đó, xây dựng *qui ước văn hóa, hương ước văn hóa* là nền tảng cho việc xây dựng làng văn hóa, xây dựng nông thôn mới phù hợp với xã hội hiện đại và phù hợp với tình đặc thù của làng Công giáo.

Làng Công giáo⁽¹⁾ được hình thành trên cơ sở của làng Việt, bởi vậy, *hương ước làng Công giáo* cũng có những quy định chung như hương ước của các làng Việt. Nét đặc thù được thể hiện qua phần phong tục, trong đó ghi chép lại những lễ nghi Công giáo bên cạnh những tập tục, lễ nghi truyền thống của người Việt. Đó là sự hòa nhập giữa lối sống của người Việt và lối sống của người Công

giáo, giữa văn hóa truyền thống và văn hóa phương Tây trong làng quê Việt Nam.

Thực hiện vận động *“Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa ở khu dân cư”* từ năm 2000 đến nay, hầu như các làng Việt nói chung và làng Công giáo nói riêng đều xây dựng những qui ước, hương ước làng văn hóa mới, nhằm phát huy giá trị văn hóa truyền thống của làng trên tinh thần đổi mới cho phù hợp với xã hội hiện đại. Bên cạnh đó, những *Qui chế về tang ma, cưới hỏi, qui chế lễ hội* cũng được thực hiện theo tinh thần Chỉ thị 27/CTTW của Bộ Chính trị và Chỉ thị 14/CT-TTg của Thủ tướng Chính phủ về thực hiện nếp sống văn minh trong việc cưới, việc tang và lễ hội.

Xây dựng đời sống văn hóa ở làng Công giáo được thể hiện trên nhiều phương diện, nhiều góc độ khác nhau của đời sống xã hội, có thể thấy rõ hiệu quả của sự vận dụng chính sách của Đảng và Nhà nước trong việc xây dựng đời sống văn hóa làng Công giáo qua các văn bản hương ước.

Hương ước làng nói chung, làng Công giáo nói riêng, được làm trong thời kỳ mới đều căn cứ vào Chỉ thị số 24/1998/CT-TTg về việc xây dựng và thực hiện hương ước, qui ước của làng, bản, thôn, ấp, cụm dân cư và dựa trên hướng dẫn của Thông tư liên tịch số 03/2000/TTLT của Bộ trưởng Bộ Tư pháp - Bộ Văn hóa - Thông tin, Ban Thường trực Ủy ban Trung ương Mặt trận Tổ quốc Việt Nam ngày 31-3-2000 về việc xây dựng và thực hiện hương ước, qui ước của làng, bản, thôn, ấp, cụm dân cư. Nội dung một số các bản hương ước làng Công giáo lập trong thời kỳ mới thường có 7 chương: Chương 1: Những qui định chung; Chương 2 Văn hóa - Xã hội - Gia đình; Chương 3: Xây dựng - phát triển kinh tế, bảo vệ cảnh quan môi trường, giữ gìn vệ sinh làng xóm; Chương 4: Quốc phòng - An ninh; Chương 5: Quĩ làng khen thưởng, xử lí vi phạm hương ước; Chương 6: Tổ chức thực hiện; Chương 7: Điều khoản thi hành.

Việc xây dựng những bản qui ước, hương ước mới là một trong những tiêu chuẩn để xét công nhận danh hiệu Làng Văn hóa, gia đình văn hóa, bởi thông qua những qui định trong hương ước người dân luôn tự ý thức với chính mình, đồng thời nhắc nhở con cháu thực hiện đúng những qui ước đã cam kết; tích cực tham gia vào các hoạt động chung của làng xã, tạo dựng nếp sống mới lành mạnh, phong phú ở mỗi địa phương.

Đến thực tiễn ở các địa phương, qua tư liệu khảo sát thực tế của tác giả Lê Văn Thắng tại một số làng Công giáo ở Hải Hậu, Nam Định, nhất là ở xã Hải Triều, cho thấy, việc xây dựng nếp sống văn hóa mới là nội dung quan trọng trong việc xây dựng đời sống văn hóa mới theo tinh thần nghị quyết Trung ương 5 khóa VIII ở cơ sở, cụ thể: năm 1996, việc xây dựng hương ước xóm thôn được thực hiện rầm rộ với tinh thần kế thừa truyền thống của cha ông, thể hiện tình làng nghĩa xóm, đảm bảo tình đoàn kết tương thân tương ái trong làng xóm. Tính đến năm 2003, có 11/11 xóm đã có hương ước và thực hiện đạt kết quả tốt. Việc thực hiện các hương ước xóm dân chủ đã có tác dụng tích cực trong việc xây dựng, củng cố mối quan hệ cộng đồng làng xã, giữ gìn đạo đức nếp sống văn hóa cổ truyền của dân tộc. Đặc biệt, những địa phương có đồng bào theo Công giáo, đảng và chính quyền cùng các đoàn thể thường xuyên chăm lo xây dựng mối đoàn kết gần bó lương - giáo, nhà xứ, nhà chùa, linh mục và nhà sư... trong các ngày lễ của các đạo, tôn trọng tín ngưỡng của mỗi đạo để cùng nhau thực hiện tốt các quy định, pháp lệnh, chính sách của Đảng và Nhà nước về tôn giáo, tín ngưỡng và lễ hội tại địa phương.

Phong trào xây dựng Làng Văn hóa nhằm bảo vệ, giữ gìn, phát huy tối đa những bản sắc tốt đẹp trong truyền thống văn hóa làng, phát huy những khả năng hoạt động, sáng tạo văn hóa tinh thần của nhân dân, làm cho đời sống của làng, diện mạo của làng ngày càng khởi sắc trong công cuộc đổi mới, công nghiệp

hóa, hiện đại hóa, hội nhập và phát triển. Chúng ta cần bảo đảm nguyên tắc bảo tồn và phát huy những nét đẹp của văn hóa làng, xây dựng làng văn hóa ngày nay nhất thiết phải kế thừa, phát huy những giá trị tốt đẹp của làng cổ truyền và xây dựng thêm những nội dung mới phù hợp cuộc sống ngày nay. Cụ thể, trong văn bản hương ước một số làng Công giáo xây dựng trong giai đoạn hiện nay đều có những điều khoản nhằm qui định về kế thừa và phát huy những thuần phong mỹ tục của làng, ví dụ trong Chương 1: Những điều khoản qui định chung của hương ước làng Tiên Đới Ngoại - xóm Giáo, huyện Tiên Lãng, Hải Phòng chép rằng: "Hương ước làng xóm giáo qui định những điều nhằm bảo lưu và phát huy những thuần phong mỹ tục tốt đẹp của làng, bài trừ các hủ tục lạc hậu, mê tín dị đoan, xây dựng tình làng nghĩa xóm, góp phần phát triển gia đình văn hóa. Đồng thời, đề ra các biện pháp bảo vệ giữ gìn an ninh trật tự, an toàn xã hội, khuyến khích các gia đình dòng họ và từng cá nhân thực hiện đầy đủ các chủ trương, chính sách của Đảng, pháp luật của Nhà nước và qui định của địa phương"⁽¹⁾.

Hương ước làng Công giáo Xuân Hòa, Hải Phòng đã dành riêng một điều qui định về vấn đề xây dựng đời sống văn hóa. Cụ thể, trong Điều 8, chương 2, hương ước làng có ghi: "Thực hiện cuộc vận động "Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa", làng nhân rộng các mô hình tiên tiến, bài trừ văn hóa độc hại, đối trụ và các tệ nạn xã hội. Làng khuyến khích các cá nhân, tập thể dòng họ góp công, của, xây dựng một thư viện mà cũng đồng thời là nhà văn hóa dùng làm nơi hội họp của làng, có sách báo tài liệu, một kho tàng kiến thức khoa học phục vụ cho bạn đọc nâng cao dân trí..."⁽²⁾.

Vấn đề gìn giữ truyền thống dân tộc được thể hiện rõ nét qua vấn đề thờ cúng tổ tiên, và có thể thấy từ sau Thư chung 1980, người Công giáo đã có trách nhiệm hơn, thực hiện tốt hơn vấn đề thờ cúng tổ tiên ở mỗi gia đình, dòng họ và làng xã. Vấn đề này được đề cập

trong Điều 2, Chương 1, hương ước làng Tiên Lãng, Hải Phòng, một làng lương - giáo đan xen có ghi: "Làng khuyến khích mọi người, mọi nhà sống có đạo lý. Thờ cúng tổ tiên và những người đã khuất, không quan hệ bất chính và kết hôn trong dòng họ, trái với Luật đã qui định, nếu ai có biểu hiện vi phạm thì cha mẹ và trưởng họ có quyền răn bảo, nếu cố tình thì thông báo cho trưởng làng báo cáo với chính quyền xử lý theo Pháp luật"⁽³⁾.

Vấn đề đoàn kết, tình làng nghĩa xóm, tương thân, tương ái được qui định trong hương ước làng Thủy Nẻo (Súy Nẻo) Hải Phòng - với 100% dân theo đạo Công giáo rất rõ ràng, từ mĩ tại Điều 2, và Điều 5, Chương 1 có ghi: "Mọi gia đình, dòng họ, mọi cá nhân trong làng dù sinh quán ở đâu nay cư trú tại làng đều phải có trách nhiệm đoàn kết với dòng họ. Trao đổi, học tập các việc làm tốt, nhắc nhở phê bình những việc làm không tốt. Xây dựng tình làng nghĩa xóm tắt lửa tối đèn có nhau. Phát huy truyền thống tốt đẹp của quê hương của dòng họ, phấn đấu trở thành công dân tốt của xã hội... Những ngày lễ, tết, làng tổ chức đại biểu đến thăm hỏi, tặng quà cho những gia đình liệt sỹ - thương binh và những người có công với cách mạng, với làng"⁽⁴⁾. Trong Điều 9, Chương 2, hương ước làng Xuân Hòa, Tiên Lãng, Hải Phòng, có ghi: "Làng có 85% đồng bào theo đạo Công giáo. Làng tôn trọng quyền tự do tín ngưỡng và không tin ngưỡng của cá nhân, gia đình, dòng họ, nhưng phải thực hiện các qui định sau:... Không kích động gây mất đoàn kết, chia rẽ lương - giáo các dòng họ và các làng trong xã"⁽⁵⁾.

Việc thực hiện xây dựng đời sống văn hóa còn thể hiện qua nhiều vấn đề của đời sống xã hội trong làng xã Việt Nam, như: vấn đề giáo dục, phát triển kinh tế, an ninh trật tự, thường - phạt, v.v... tất cả đều được qui định tỉ mỉ, rành mạch trong nội dung hương ước. Vấn đề môi trường cũng đáng được quan tâm, xây dựng cảnh quan môi trường xanh, sạch, đẹp, giữ gìn vệ sinh làng xóm, cũng là một trong những điều kiện để xây dựng làng văn hóa

mới. Cụ thể, Điều 8, Chương 2, hương ước làng Tiên Lăng, Hải Phòng ghi: *"Các công trình phục vụ sản xuất công trình phúc lợi, mọi người phải có trách nhiệm bảo vệ và thực hiện tốt các quy định sau: Không được đào bới lấn chiếm đất công, không đào phá mặt bằng sản xuất..., không thả gia cầm, gia súc vào đồng ruộng; gia đình nuôi chó phải tiêm phòng... sử dụng thuốc bảo vệ thực vật phải theo đúng hướng dẫn, làm xong phải thu gom, tiêu huỷ... Nếu ai vi phạm tùy theo mức độ thiệt hại phải bồi thường"*.

Trong nội dung xây dựng đời sống văn hóa mới, còn phản ánh qua những *qui chế về tang ma, cưới hỏi, qui chế lễ hội* phải được thực hiện theo tinh thần Chỉ thị 27/CTTW của Bộ Chính trị và Chỉ thị 14/CT-TTg của Thủ tướng Chính phủ về thực hiện nếp sống văn minh trong việc cưới, việc tang và lễ hội. Hương ước làng Công giáo cũng đề cập tới vấn đề này. Với việc cưới: *"Thanh niên nam nữ đến tuổi lấy vợ, chồng phải đăng kí tại trụ sở ủy ban nhân dân xã, thực hiện đúng Luật Hôn nhân và Gia đình. Thực hiện hôn nhân một vợ, một chồng, bình đẳng. Không cưỡng hôn, tảo hôn..."*¹⁹¹ được chép trong Điều 7, Chương 1 trong hương ước Làng Văn hóa thôn Thủy Nêo, Hải Phòng. Việc tang lễ hay lễ hội cũng được thực hiện theo các văn bản mà Đảng và Nhà nước đã ban hành, nhất là trong thời kỳ xây dựng Làng Văn hóa mới, ví dụ trong phần lễ hội, được ghi trong Điều 14, Chương 2, hương ước làng Tiên Đồi Ngoại, Hải Phòng như sau: *"Hằng năm, lấy ngày khai trương Làng Văn hóa làm ngày lễ hội của làng. Trong ngày hội làng, có tổ chức sơ kết việc thực hiện hương ước, khen thưởng các cá nhân, gia đình, dòng họ xuất sắc, sửa đổi, bổ sung hương ước, tổ chức hoạt động văn hóa, văn nghệ, thể thao"*¹⁹².

Thực tế cho thấy, nội dung trong các hương ước làng đều có sự vận dụng đường lối, chính sách của Đảng và Nhà nước một cách có hệ thống, có chiều sâu, từ đó việc thực hiện những qui ước trong hương ước

thuận tiện. Để đưa các nội dung hương ước vào trong cuộc sống hàng ngày của người Công giáo Việt Nam, không thể không nhắc đến sự chung tay, góp sức của các cơ quan, ban ngành từ trung ương xuống đến cấp xã. Bởi chính các cấp, các ngành trong hệ thống chính trị, nhất là tổ chức Mặt trận Tổ quốc, có vai trò quan trọng trong thúc đẩy các phong trào phát triển như: hiến máu nhân đạo; cuộc vận động xây dựng nếp sống văn hóa mới; xóa đói giảm nghèo; phong trào cứu trợ; hay phong trào Người Công giáo thi đua xây dựng bảo vệ tổ quốc.v.v... Các phong trào này đã lôi cuốn rất nhiều người dân trong làng hưởng ứng nhiệt tình.

Ngoài việc vận động bà con thực hiện những điều khoản trong hương ước, Ủy ban Mặt trận Tổ quốc tại các huyện, xã rất tích cực trong công tác dân vận. Tại Kim Sơn (Ninh Bình) nơi có 25 xã và 2 thị trấn, dân số trên 174 nghìn người, trong đó đồng bào theo đạo Công giáo chiếm 45,4% số dân, có 8 xã tỷ lệ đồng bào theo đạo Công giáo chiếm trên 80%, với sự chỉ đạo sát sao của Huyện ủy, UBND huyện, công tác tuyên truyền, vận động quần chúng ở vùng có đông đồng bào Công giáo đã được thực hiện rất tốt. Nhiều phong trào đã đạt được những kết quả đáng khích lệ. "... Đến nay, toàn huyện đã có trên 80% số hộ đạo tiên tiến và 70 - 80% gia đình giáo dân đạt danh hiệu gia đình giáo dân gương mẫu. Cuộc vận động "Ngày vì người nghèo" đã được khởi đầu vận các xã giáo lồng ghép với hoạt động từ thiện bác ái, một hoạt động mang tính truyền thống của đồng bào Công giáo. Các hộ đạo, xứ đạo đã tích cực ủng hộ quỹ vì người nghèo nhằm chia sẻ, giúp đỡ những gia đình, cá nhân cả lương lẫn giáo có hoàn cảnh khó khăn, góp phần tích cực thực hiện chương trình xây nhà đại đoàn kết, xóa nhà dột nát cho hộ nghèo trên địa bàn toàn huyện"¹⁹³.

Từ tháng 01-1999, tại Hội nghị lần thứ hai, nhiệm kỳ III, Ủy ban Đoàn kết Công giáo Việt Nam đã chính thức phát động phong trào: *"Toàn dân đoàn kết xây dựng cuộc sống mới"*

ở khu dân cư, sống tốt đời đẹp đạo" gắn với 10 nội dung phong trào thi đua yêu nước của đồng bào Công giáo. Với sự nỗ lực của Ủy ban Đoàn kết Công giáo Việt Nam, phong trào dần dần đi vào cuộc sống, được đồng bào Công giáo đón nhận tích cực và thực hiện có hiệu quả bằng những việc làm cụ thể, trên mọi lĩnh vực đời sống kinh tế xã hội. Tại Hội nghị Thi đua toàn quốc biểu dương những điển hình tiên tiến xuất sắc trong đồng bào Công giáo lần thứ nhất tháng 9-2000, (nghĩa là sau 2 năm phát động và triển khai, phong trào thi đua) đã có 7 tập thể, 95 cá nhân điển hình tiên tiến xuất sắc được các tỉnh, thành phố và Ủy ban Đoàn kết Công giáo Việt Nam tặng bằng khen. Ngày 15-7-2009, Hội nghị Đoàn Chủ tịch Ủy ban Đoàn kết Công giáo Việt Nam lần thứ III đã ra nghị quyết đổi tên phong trào "Toàn dân đoàn kết xây dựng cuộc sống mới ở khu dân cư, sống tốt đời đẹp đạo", thành "Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa ở khu dân cư, sống tốt đời đẹp đạo". Căn cứ Nghị quyết Hội nghị, ngày 05-10-2009, Đoàn Chủ tịch Ủy ban Đoàn kết Công giáo Việt Nam đã ban hành kèm theo Quyết định số 149/QĐ-UB-ĐCT về việc tiếp tục triển khai thực hiện 10 nội dung phong trào mới (7 tốt đời, 3 đẹp đạo). Trên cơ sở 10 nội dung đó, Ban Thường trực Ủy ban Đoàn kết Công giáo các tỉnh, thành phố đã thể chế hoá thành 10 nội dung cụ thể cho phù hợp với tình hình thực tế ở mỗi địa phương; đồng thời phối hợp với Mặt trận Tổ quốc các cấp triển khai đến các Ban Đoàn kết Công giáo, các xứ, họ đạo, khu dân cư Công giáo⁽¹⁾.

Việc thực hiện quy ước làng văn hóa, xây dựng nếp sống văn hóa trong việc cưới, việc tang, lễ hội, giữ gìn vệ sinh môi trường, đẩy mạnh các hoạt động văn hóa văn nghệ, rèn luyện thể dục thể thao, phòng chống tệ nạn xã hội, giữ gìn an ninh trật tự, đoàn kết tương trợ lẫn nhau trong lao động sản xuất, trong khó khăn hoạn nạn, chăm lo phát triển sự nghiệp giáo dục đào tạo,... được đồng bào Công giáo nhiệt tình hưởng ứng. Tại

Bà Rịa - Vũng Tàu, bà con giáo dân đã thực hiện tốt các nội dung của phong trào: "Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa ở khu dân cư, sống tốt đời đẹp đạo" và Chỉ thị 27/CT-TTg của Thủ tướng Chính phủ về thực hiện nếp sống văn minh trong việc cưới, việc tang. Theo đó, các hình thức như: đám tang không lưu xác trong nhà quá 48 giờ; đám cưới không có thách cưới, không xem ngày giờ tốt xấu, ăn uống đơn giản, lịch sự. Các nghi lễ tôn giáo như: lễ Tân chức linh mục, lễ Tạ ơn, lễ Ngán khánh, Châu lượ... được tổ chức theo lịch Công giáo chung, không xa hoa, lãng phí. Một số xứ, họ đạo đã tổ chức các điểm vui chơi giải trí cho thanh, thiếu niên như: nhà văn hóa, sân bóng đá, bóng chuyền, cầu lông, quần vợt, thư viện...⁽²⁾.

Có thể nói, *phong trào xây dựng đời sống văn hóa* đã có những tác động tốt đến những sinh hoạt hằng ngày của từng cá nhân, gia đình, dòng họ trong cộng đồng làng xã nói chung và làng Công giáo nói riêng. Việc xây dựng và thực hiện hương ước, là nền tảng vững chắc cho công cuộc xây dựng làng văn hóa ở vùng nông thôn, khu dân cư theo hướng công nghiệp hóa, hiện đại hóa được, qui củ hơn, đồng thời đó còn là động lực, là mục tiêu để phát triển kinh tế, văn hóa của đất nước trong thời hiện đại.

Trong quá trình xây dựng nông thôn mới hiện nay theo tinh thần Nghị quyết Trung ương 5 khóa VIII về "Xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc", đồng bào giáo dân cần kế thừa và phát huy những giá trị nhân văn tích cực của văn hóa nói chung, văn bản hương ước nói riêng, đồng thời đấu tranh phê phán đẩy lùi những hủ tục cản trở sự phát triển của làng Công giáo mà mỗi người Công giáo Việt Nam phải nêu cao tinh thần trách nhiệm ■

Tài liệu tham khảo:

- Đảng Cộng sản Việt Nam. Văn kiện Hội nghị lần thứ bảy Ban chấp hành Trung ương khóa IX. Nxb CTQG, Hà Nội, 2003.

2. Địa phận Hải Phòng, *Lệ luật Họ đạo*. Lập năm 1992.
3. Hương ước Làng Văn hóa thôn Thủy Nẻo, xã Bắc Hưng, Tiên Lãng, Hải Phòng. Lập năm 1999.
4. Hương ước làng Tiên Lãng, xã Tiên Minh, Tiên Lãng, Hải Phòng. Lập năm 2003.
5. Hương ước làng Tiên Đồi Ngoại, Đoàn Lập, Tiên Lãng, Hải Phòng, lập năm 2005.
6. Hương ước làng Xuân Hòa, xã Bạch Đằng, huyện Tiên Lãng, Hải Phòng. Lập năm 2005.
7. Đỗ Thị Minh Thủy. *Xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc thành tựu và kinh nghiệm*. Nxb Văn hóa-Thông tin & Viện Văn hóa, Hà Nội, 2004.
8. Hội đồng Giám mục Việt Nam, *Sống đạo theo cung cách Việt Nam*: Tài liệu hội thảo, Nxb Tôn giáo, Hà Nội, 2004.
9. Báo cáo tổng kết 5 năm (2005 - 2010) triển khai và thực hiện phong trào thi đua "Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa ở khu dân cư, sống tốt đời đẹp đạo" của Ủy ban Đoàn kết Công giáo Việt Nam, ngày 4 -11-2010.
10. Báo cáo tổng kết phong trào thi đua yêu nước của đồng bào Công giáo thành phố và hoạt động của Ủy ban Đoàn kết Công giáo thành phố Đà Nẵng năm 2009. Tháng 1-2009.
11. Ủy ban Đoàn kết Công giáo Việt Nam. *Kỷ yếu Đại hội đại biểu những người Công giáo Việt Nam xây dựng và bảo vệ Tổ quốc lần thứ V*. Nxb Tôn giáo, Hà Nội, 2011.
12. Ủy ban Đoàn kết Công giáo Việt Nam. *Kỷ yếu Đại hội đại biểu những người Công giáo Việt Nam xây dựng và bảo vệ Tổ quốc lần thứ IV*. Nxb Tôn giáo, Hà Nội, 2006.
13. Bộ Văn hóa thông tin, 60 năm Đề cương văn hóa Việt Nam (1943 - 2003). *Kỷ yếu hội thảo khoa học*. Nxb Viện Văn hóa - Thông tin, Hà Nội, 2004.
14. Lê Văn Thắng (chủ nhiệm đề tài). *Xây dựng đời sống văn hóa ở làng Công giáo vùng hạ lưu châu thổ sông Hồng*. Đề tài khoa học. Trường Cán bộ Quản lý văn hóa - Thông tin, HN, 2004.
15. Ủy ban Đoàn kết Công giáo Việt Nam. *Kỷ yếu Đại hội đại biểu những người Công giáo Việt Nam*

xây dựng và bảo vệ Tổ quốc lần thứ III. Nxb Tôn giáo, Hà Nội, 2000.

16. <http://dictionary.bachkhoatoanthu.gov.vn/>

17. <http://giadinh.net.vn/home/1468p0c1005/quy-che-cong-nhan-gia-dinh-van-hoa-lang-van-hoa-khu-pho-van-hoa.htm>

18. <http://www.baomoi.com/Home/doinoi-doi-ngoai/www.cpv.org.vn>>

Chú thích:

¹. Làng Công giáo có hai loại: Làng Công giáo toàn tông là làng chỉ có giáo dân sống; còn Làng Lương - Giáo là làng có cả dân giáo (theo Công giáo) và dân lương (không theo Công giáo) sống cùng, dân gian quen gọi là "làng xối đổ".

². Hương ước làng Tiên Đồi Ngoại, Đoàn lập, Tiên Lãng, Hải Phòng, lập năm 2005.

³. Hương ước làng Xuân Hòa, Hải Phòng... đã dẫn.

⁴. Hương ước làng Tiên Lãng, xã Tiên Minh, Tiên Lãng, Hải Phòng, lập năm 2003.

⁵. Hương ước làng văn hóa thôn Thủy Nẻo, xã Bắc Hưng, Tiên Lãng, Hải Phòng, lập năm 1999.

⁶. Hương ước làng Xuân Hòa, xã Bạch Đằng, huyện Tiên Lãng, Hải Phòng, lập năm 2005.

⁷. Hương ước làng Tiên Lãng,... đã dẫn.

⁸. Hương ước làng văn hóa thôn Thủy Nẻo... đã dẫn.

⁹. Hương ước làng Tiên Đồi Ngoại,... đã dẫn.

¹⁰. Trang <http://www.baomoi.com/Home/doinoi-doingoi/www.cpv.org.vn>. Bài viết đăng trên Báo Điện tử Đảng Cộng sản Việt Nam, lúc 17h34, ngày 22-12-2009.

¹¹. Theo Báo cáo tổng kết 5 năm (2005 - 2010) triển khai và thực hiện phong trào thi đua "Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa ở khu dân cư, sống tốt đời đẹp đạo" của Ủy ban Đoàn kết Công giáo Việt Nam, ngày 4-11-2010.

¹². Theo Báo cáo tổng kết 5 năm (2005 - 2010) triển khai và thực hiện phong trào thi đua "Toàn dân đoàn kết xây dựng đời sống văn hóa ở khu dân cư, sống tốt đời đẹp đạo" của Ủy ban Đoàn kết Công giáo Việt Nam, ngày 4-11-2010.